

DEMOKRATIJA I LJUDSKA PRAVA
URODNJAVANJE/GENDER MAINSTREAMING

RODNA ANALIZA

Alatke i metode za urođnjavanje politika,
programa i projekata

Saša Gavrić
Maj 2020.

Gender mainstreaming ili urođnjavanje su sve one mjere, koraci i procesi koje primjenjujemo kada planiramo da jedan zakon, podzakonski akt, program, projekat, aktivnost ili budžet ima podjednako dobar uticaj i učinak na žene i muškarce, djevojčice i dječake, i sve različite društvene grupe među njima.

Svako urođnjavanje aktivnosti, projekata, programa, politika, zakona ili bilo kojeg drugog procesa ili dokumenta započinje rođnom analizom.

DEMOKRATIJA I LJUDSKA PRAVA
URODNJAVANJE/GENDER MAINSTREAMING

RODNA ANALIZA

Alatke i metode za urodnjavanje politika,
programa i projekata

Saša Gavrić
Maj 2020.

Sadržaj

	PREDGOVOR	2
1.	UVOD: ŠTA JE URODNJAVANJE ILI GENDER MAINSTREAMING?	3
2.	RODNA ANALIZA U BOSANSKOHERCEGOVAČKOM PRAVNOM OKVIRU	7
3.	ŠTA JE RODNA ANALIZA I ZAŠTO JE VAŽNA?	8
	Okviri za rodnu analizu.....	8
	Kada provoditi rodnu analizu.....	8
	Koraci i kriteriji za rodnu analizu.....	8
	Primjeri primjene.....	10
4.	ŠTA NAKON RODNE ANALIZE?	12
5.	PRILOZI	13
	Prilog 1: Principi za planiranje i razradu rodne analize.....	13
	Prilog 2: Ključne teorijske pretpostavke za rodnu analizu.....	14
	Prilog 3: Pitanja za rodnu analizu.....	15
	Prilog 4: Preporuke za upoznavanje terminologije rodne ravnopravnosti.....	16

PREDGOVOR

Postdejtonska Bosna i Hercegovina, u kompleksnom, asimetrično federalno uređenom političkom sistemu, postigla je veliki napredak kada govorimo o pravnom, političkom i institucionalnom okviru za unapređenje rodne ravnopravnosti. Uspostavljanjem institucionalnih mehanizama za rodnu ravnopravnost početkom novog milenija, prvo Gender centara Federacije i Republike Srpske, a kasnije i Agencije za ravnopravnost spolova pri Ministarstvu za ljudska prava i izbjeglice BiH, osigurani su institucionalni temelji za daljnje zagovaranje i rodnu transformaciju na nivou države i entiteta. BiH je bila među prvim zemljama Jugoistočne Evrope koja je usvojila Zakon o ravnopravnosti spolova u BiH, na neki način avangardni pravni okvir koji treba da vodi sve ostale pravne, političke i institucionalne mjere i postupke. Bosna i Hercegovina takođe provodi treći Gender akcioni plan, opštu javnu politiku za unapređenje rodne ravnopravnosti, kao i treći Akcioni plan za primjenu Rezolucije Vijeća sigurnosti Ujedinjenih nacija 1325 „Žene, mir i sigurnost“ i Okvirnu strategiju za provedbu Konvencije o prevenciji i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici. Opštine i gradovi u BiH sve više samostalno ili uz pomoć civilnog društva i institucionalnih mehanizama izrađuju lokalne strategije i akcione planove koji se odnose na odredbe iz Zakona o ravnopravnosti spolova, Gender akcionog plana i Akcionog plana za primjenu Rezolucije Vijeća sigurnost UN-a 1325 „Žene, mir i sigurnost“. Koordinirani pristup tri centralna institucionalna mehanizma nije toliko efikasan kao što je bio prije deset godina, ali, s druge strane, imamo pozitivne promjene na nivou kantona, npr. usvajanje Gender akcionog plana za Kanton Sarajevo i Srednjobosanski kanton.

Sve ove promjene ne bi bile moguće da nije bilo udruženog, koordiniranog, a ponekad i paralelnog rada ženskog pokreta i organizacija civilnog društva, institucionalnih mehanizama, međunarodnih organizacija i međunarodnih političkih fondacija i instituta.

Sada kada je manje-više osiguran adekvatan pravni, politički i institucionalni okvir, vrijeme je da se fokusiramo na same procese, alatke, resurse, znanje i kapacitete koji će institucijama na svim nivoima vlasti i organizacijama civilnog društva olakšati rad u specifičnim oblastima u kojima i dalje prevladava neravnopravnost muškaraca i žena.

Tim povodom, Kancelarija Fondacije Friedrich Ebert Stiftung u Bosni i Hercegovini odlučila je da pokrene izradu Gender Toolboxa, resursnog paketa alatki, metoda, uputstava i info grafika koji bi trebali olakšati integrisanje rodne perspektive u dnevnom radu svih nas. U prvom krugu u 2020. godini namjera nam je da proizvedemo uputstva u vezi s primjenom sljedećih alatki za urođnjavanje:

- rodna analiza (*gender analysis*),
- rodno senzitivni parlamenti i rodno senzitivno zakonodavstvo (*gender-sensitive parliaments and gender-sensitive law making*),
- rodne procjene i rodne revizije (*gender assessments and gender audits*).

Radujemo se Vašoj povratnoj informaciji i prijedlozima na email: merima.ejubovic@fes.ba

1.

UVOD: ŠTA JE URODNJAVANJE ILI GENDER MAINSTREAMING?

Gender mainstreaming prihvaćen je međunarodno kao strategija za postizanje rodne ravnopravnosti. Gender mainstreaming podrazumijeva integraciju rodne perspektive u pripreme, izradu, provedbu, nadgledanje provedbe i evaluaciju politika, regulacijskih mjera i finansijskih programa s ciljem promocije ravnopravnosti muškaraca i žena i suzbijanja diskriminacije na osnovu roda i spola (EIGE, 2020a). Na ovaj način nas Evropski institut za rodnu ravnopravnost (EIGE), centralna institucija Evropske unije za ovu temu, na svojoj internet-stranici uvodi u gender mainstreaming.

Jednostavnim jezikom rečeno, gender mainstreaming su mjere, koraci i procesi koje primjenjujemo pri planiranju, provođenju i nadgledanju zakona, podzakonskih akata, programa, projekata, aktivnosti i budžeta kako bismo imali podjednak uticaj i transformativni učinak na žene i muškarce, djevojčice i dječake, kao i sve različite društvene grupe među njima.

Engleska sintagma **gender mainstreaming** različito se prevodi na bosanski, crnogorski, hrvatski i srpski jezik. U upotrebi su konstrukcije: džender mejnstriming, rodni mejnstriming, urodnjavanje, orodnjavanje, uvođenje rodne perspektive, integrisanje rodne perspektive, rodno osvešćena politika, gender perspektiva, integrisanje rodnog aspekta. U ovom dokumentu koristićemo termine **urodnjavanje** i **gender mainstreaming**. Na to smo se odlučili jer upotreba prefiksa "u" (urodnjavanje) na adekvatan način reflektuje prirodu gender mainstreaminga u smislu ulaganja rodne perspektive u politike i prakse, odnosno trajnog procesa koji zahtijeva vreme (Antonijević, 2018: 57–58).

Na prostor Zapadnog Balkana urodnjavanje stiže preko razvojnih programa i politika međunarodnih organizacija. Njegova operacionalizacija dešava se kroz razvojnu pomoć, prije svega Ujedinjenih nacija, a potom i nekih bilateralnih donatora, kao što su razvojne agencije i programi Švedske, Švajcarske, Austrije ili Kanade. To je uticalo na nove probleme oko primjene urodnjavanja, jer koncept nije bio ni dovoljno jasan ni jezički razumljiv, pa čak ni adekvatno preveden (Antonijević, 2019).

Urodnjavanje je relativno nova feministička strategija promjene, koja je prvi put uvedena 1995. godine. Njen primarni cilj je smanjivanje i iskorjenjivanje rodnih neravnopravnosti, prije svega putem državnog aparata. Otud

je, kao strategija, urodnjavanje usko povezano sa institucionalizacijom i internacionalizacijom feminističke teorije i prakse (Antonijević, 2019).

VIŠEDEцениJSKI PUT DO UVOĐENJA GENDER MAINSTREAMINGA

Na Prvoj UN-ovoj konferenciji žena u Meksiko Sijetu 1975. godine definisana je obaveza državama članicama Ujedinjenih nacija da formulišu nacionalne strategije, ciljeve i prioritete kako bi unaprijedili rodnu ravnopravnost i iskorijenili rodno-zasnovanu diskriminaciju. Deset godina kasnije, na Trećoj UN-ovoj konferenciji žena u Najrobiju 1985. godine, ustanovljeno je da programi koji su bili usredsređeni na žene, koje su najčešće bile sagledavane kao homogena grupa, nisu dali zadovoljavajuće rezultate. Naime, u fokusu tih intervencija pažnja se više posvećivala neposrednim potrebama i položaju žena nego strateškim i sistemskim promjenama u rodnim odnosima i režimima. Promjena dolazi 1995. godine na Četvrtoj svjetskoj konferenciji žena u Pekingu, usvajanjem zaključaka u formi **Pekinske platforme za akciju**. Poseban zaključak Platforme odnosi se na obaveze država članica UN-a, da uključe rodnu perspektivu u sve politike i programe na svim nivoima – čime se **formalizuje gender mainstreaming kao strategija** (Council of Europe, 2004: 11–12).

Akcentat na strateškim interesima, a ne samo na praktičnoj potrebi žena, doprinio je da se pitanje rodne ravnopravnosti posmatra kao **dio svih politika u svim aspektima društvenog i ekonomskog života**, a ne izolovano žensko pitanje. Kao specifična strategija, urodnjavanje je uvedeno u zakonodavstvo Evropske unije preko Ugovora iz Amsterdama (1997) koji članom 3. obavezuje države članice da pitanja rodne ravnopravnosti dosljedno provedu u oblasti svih politika od značaja za Uniju (EIGE, 2020a).

SAZNAJ VIŠE: TERMINOLOGIJA RODNE RAVNOPRAVNOSTI

Sticanje ekspertize i znanja za rad na unapređenju rodne ravnopravnosti i urodnjavanja zahtijeva adekvatno poznavanje terminologije rodne ravnopravnosti. Od važnosti nisu samo definicije, nego i teorijski pristupi koji stoje iza određenog termina. Stoga predlažemo da konsultujete različite rječnike koji su navedeni u prilogu ovog dokumenta. Jedan od centralnih svakako je rječnik Evropskog instituta za rodnu ravnopravnost, dostupan na linku: <https://eige.europa.eu/thesaurus>.

Urođnjavanje se može razumjeti na dva načina: a) kao strateški i politički koncept promjene; b) kao tehnički proces, sredstvo ili skupa alatka za postizanje rodne ravnopravnosti i uključivanje rodne perspektive u programe, aktivnosti i procese. Razumijevanje, primjena i transformativni potencijal urođnjavanja zavisi upravo od toga da li se ono sagledava kao **političko sredstvo promjene** ili kao **uključivanje rodne perspektive u praktične politike**. U ovom uputstvu za primjenu rodne analize **urođnjavanje shvatamo kao proces uključivanja rodne perspektive u praktične politike**.

SAZNAJ VIŠE:

ISTORIJAT USPOSTAVLJANJA INSTITUCIONALNIH MEHANIZAMA I ZAKONSKOG OKVIRA ZA RODNU RAVNOPRAVNOST U BIH

Autorice Arijana Aganović, Edita Miftari i Marina Veličković u knjizi „1995–2015: Žene i politički život u postdejtonskoj Bosni i Hercegovini“, pregledom postojećih istraživanja i intervjuiima sa akterkama iz ovog perioda na slikovit način i hronološki uvode nas u istorijat uspostavljanja institucionalnih mehanizma – kako je nastajalo i razvijano zakonodavstvo i kako su stvoreni temelji za gender mainstreaming u BiH. Link na knjigu možete pronaći u bibliografiji ove publikacije.

S obzirom na to da u velikoj mjeri **zavisi od institucionalnog konteksta**, urođnjavanje nailazi na velike izazove u implementaciji, posebno u državama koje nemaju dovoljno razvijene institucije, institucionalne prakse i procedure, kao ni ljudske i finansijske kapacitete. Poseban izazov za provođenje urođnjavanja predstavlja i duboko ukorijenjena patrijarhalna i mizogina kultura unutar institucija, kao i otpor rodnoj ravnopravnosti onih koji donose odluke, a koji su i dalje većinom muškarci (Antonijević, 2019).

Međutim, kao strategija koja utiče na izmjenu postojećih procedura i praksi i njihovo rodno senzibiliziranje, urođnjavanje **doprinosi reformi javne uprave** insistirajući na analizi učinaka i efekata politika, na transparentnom i participativnom donošenju odluka, kao i na jasnom formulisanju ciljeva javnih politika i njihovoj senzibilnosti za pitanja roda, rodni režima i odnosa. Upravo tako se i definiše urođnjavanje u jednoj od pionirskih publikacija Vijeća Evrope: “(re)organizacija, unapređenje, razvoj i evaluacija procesa provođenja praktičnih politika” (Council of Europe, 2004).

Različite organizacije primjenjuju **različite pristupe urođnjavanju i odnosu urođnjavanja prema drugim (feminističkim) strategijama promjene**. Evropska komisija se 1996. godine odlučila za **dualni pristup** (*dual approach*):

- integrisanje rodne perspektive u sve politike i sektore (tzv. urođnjavanje),
- provedba posebnih mjera za osnaživanje žena (*empowerment*) i za uklanjanje i prevenciju rodne neravnopravnosti (tzv. afirmativne mjere) (EIGE 2020a).

PRIMJER DOBRE PRAKSE:

DUALNI PRISTUP U UROĐNJAVANJU POLICIJSKIH STRUKTURA I PRAKSI NA KOSOVU

Institucije sektora sigurnosti, vojska i policija izrazito su patrijarhalne i dominantno muške u strukturi. Žene su značajno podzastupljene, naročito na nivou uprave policije, a organizaciona kultura izrazito maskulina. Da bi se organizaciona kultura i struktura ovih institucija transformisala u pravcu rodnog balansa i ravnopravnosti, pitanja rodne ravnopravnosti postepeno se integrišu u regrutaciju novih kadeta, te u samu osnovnu obuku za policijske službenike i službenice (**pristup urođnjavanja**). No, pošto će trebati vremena da ovaj proces pokaže rezultate, na Kosovu se implementiraju i **afirmativne mjere**, kao što su posebne specijalizirane obuke za policajke, koje im trebaju omogućiti da jednostavnije polože interno testiranje za napredovanje i imenovanje na više čino ve, s ciljem da se kratkoročno poveća broj žena na rukovodećim pozicijama.

Izvor: <https://www.osce.org/mission-in-kosovo/413726>

Švedska agencija za međunarodnu razvojnu saradnju (SIDA) primjenjuje **trostruki pristup** (*three-track approach*), koji uvodi dijalog kao političko sredstvo za osiguranje trajnosti i održivosti promjene:

- integrisanje rodne dimenzije u sve intervencije i aktivnosti (tzv. urođnjavanje),
- targetiranje specifičnih grupa ili problema kroz mjere osnaživanja, tj. afirmativne mjere,
- dijalog s partnerima u međunarodnoj zajednici, vlastima i civilnim društvom, u vezi s rodni m pitanjima, s ciljem osiguranja političkih promjena (SIDA, 2015a).

Da sažmemo: urođnjavanje kao strategija podrazumijeva **dvije dimenzije** – uklanjanje neravnopravnosti u položaju žena ili muškaraca u kontekstu javne i privatne sfere i integrisanje rodne perspektive u sam sadržaj politika u različitim sektorima, uključujući promjene koje se odnose na stavove i ponašanje. **Da bi se postigli planirani rezultati**, neophodno je da se stvore **preduslovi** i da se primjenjuju **metode i alatke za urođnjavanje** (*tools*). Evropski institut za rodnu ravnopravnost ovaj povezan proces i odnos, kao i **spisak postojećih alatki**, prikazao je na način prikazan u grafikonu 1 (EIGE, 2020a).

Jedna od ključnih prepreka urođnjavanja jeste činjenica da ova strategija ostaje **apstraktan koncept** jer je njegova konkretna primjena usko povezana **ne samo s finansijskim, već prije svega s kapacitetima znanja**. Stoga je važno da oni koji su odgovorni za provođenje urođnjavanja u sistemu državne uprave, a to je najčešće srednji nivo upravljanja, budu obučeni za primjenu urođnjavanja. To zahtijeva kontinuirano ulaganje u treninge, obuku i sertifikovanje onih koji rade na uvođenju rodne perspektive i provođenju politika. Drugim riječima, uspostavljen sistem kontinuirane obuke i provjere znanja državnih službenica i službenika u okviru reforme javne uprave (Antonijević, 2019).

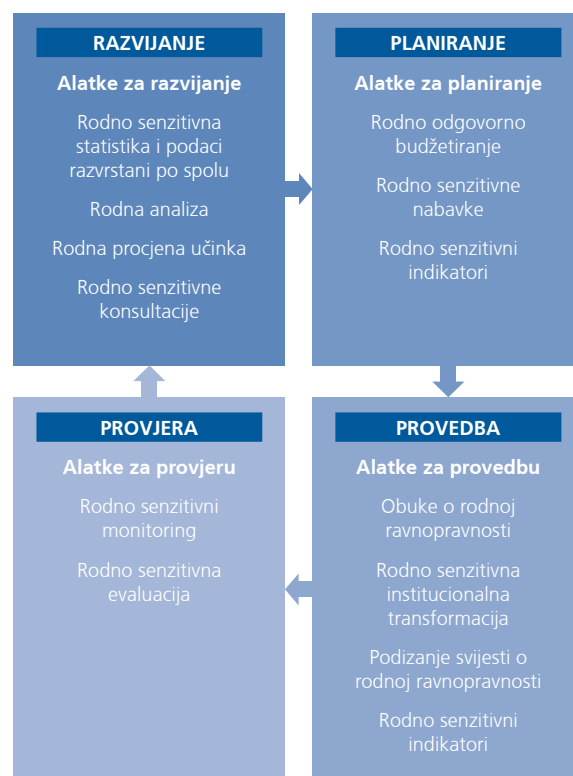
Grafikon 1
Proces urodnjavanja

Izvor: EIGE, 2020a

Metode i alatke za urodnjavanje od centralnog su značaja – nude jasna uputstva kako da se urodnjavanje primijeni u praksi. **Alatke za urodnjavanje**, poput rodne analize, rodni revizija i procjena ili rodno-odgovornog budžetiranja, instrumenti su koji se mogu koristiti odvojeno ili zajedno s ciljem da se oblikuju različiti programi, njihov cilj i svrha, pristup i sadržaj. Primjena različitih alatki za urodnjavanje vezana je i za različite faze unutar **gender mainstreaming ciklusa (cycle)**. Zavisno od toga da li definišemo, planiramo, provodimo ili provjeravamo javne politike, programe ili projekte, primjenjivaćemo različite alatke i metode. Evropski institut za rodnu ravnopravnost različite alatke grupiše u četiri faze ciklusa urodnjavanja (EIGE, 2020a):

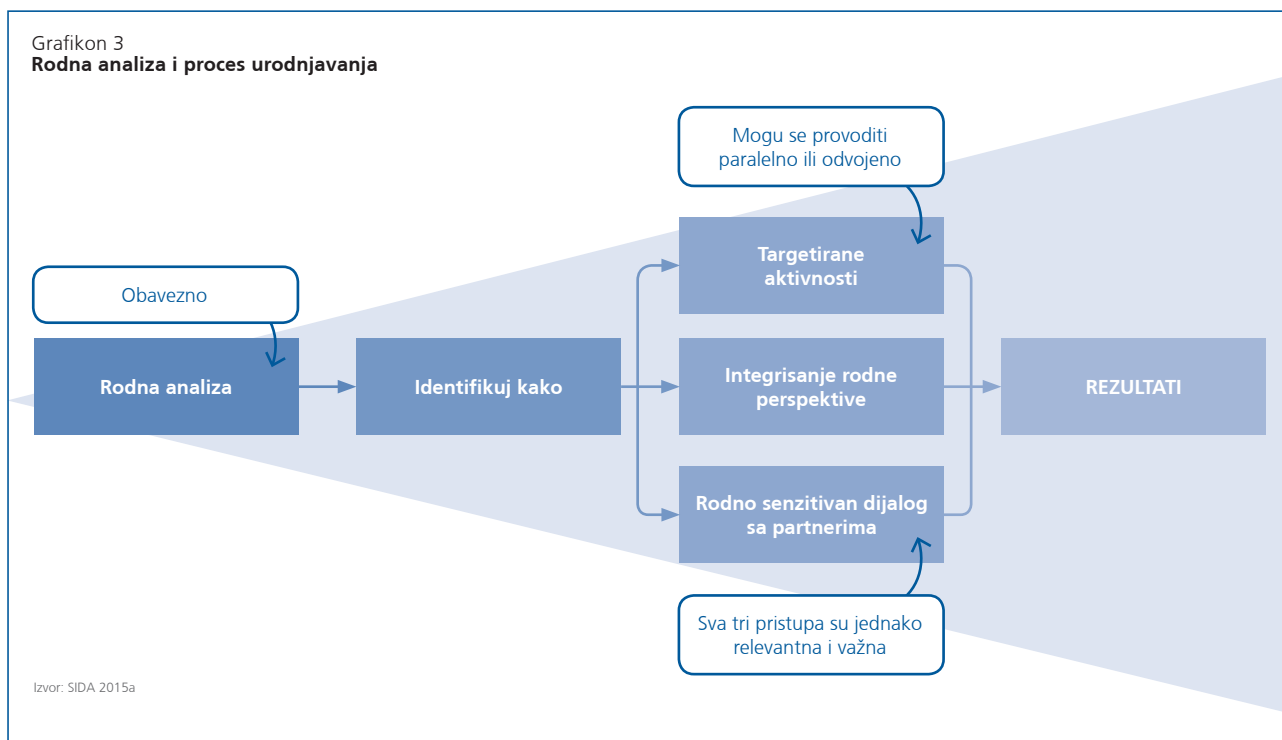
Grafikon 2
Ciklus urodnjavanja i alatke za urodnjavanje

Izvor: EIGE, 2020a

Možemo zaključiti: opšteprihvaćeno je da svaki proces urođnjavanja aktivnosti, projekata, programa, politika, zakona ili bilo kojeg drugog dokumenta započinje **rodnom analizom**. Ovaj dokument upravo nudi uvod u rodnu analizu.

Značaj rodne analize nesporan je u poređenju s ostalim alatima i metodama, što je čini **neizostavnim i obaveznim korakom u procesu urođnjavanja**:

2.

RODNA ANALIZA U BOSANSKOHERCEGOVAČKOM PRAVNOM OKVIRU

Rodna analiza, kao alatka za urođnjavanje zakona, drugih pravnih propisa, politika, programa, projekata i svih drugih procesa i mjera, nije samo alatka koja se zasniva na međunarodnoj praksi, nego je integrisana i u Zakon o ravnopravnosti spolova u BiH, posebno u članovima 8. i 24. Istaknute su ključne odredbe.

ČLAN 8.

(1) **Posebne mjere** se uvode privremeno radi ostvarivanja stvarne ravnopravnosti spolova i ne smatraju se diskriminacijom, uključujući norme, kriterije ili prakse koje je moguće objektivno opravdati legitimnim ciljem, a moraju biti proporcionalne, primjerene i nužne.

(2) Nadležni državni, entitetski, kantonalni organi i organi jedinica lokalne samouprave **propisuju posebne mjere zakonima i drugim propisima, drugim aktima, politikama, strategijama i planovima** kojima se uređuju pojedina područja društvenog života.

ČLAN 24.

(1) Organi vlasti na državnom i entitetskom nivou, kantonalni organi i organi jedinica lokalne samouprave, pravne osobe sa javnim ovlaštenjima, pravne osobe u većinskom vlasništvu države, u okviru svojih nadležnosti, dužni su poduzeti sve odgovarajuće i potrebne mjere radi provođenja odredbi propisanih ovim Zakonom i Gender akcionim planom Bosne i Hercegovine, uključujući, ali ne ograničavajući se na:

- a) donošenje programa mjera radi postizanja ravnopravnosti spolova u svim oblastima i na svim nivoima vlasti;
- b) donošenje novih ili izmjenu i dopunu postojećih zakona i drugih propisa radi usklađivanja sa odredbama ovog Zakona i međunarodnim standardima za ravnopravnost spolova;
- c) provođenje aktivnosti i mjera Gender akcionog plana Bosne i Hercegovine kroz redovne programe rada uz osiguranje budžetskih sredstava;
- d) osiguranje prikupljanja, vođenja, analize i prikazivanja statističkih podataka razvrstanih po spolu;

(2) **Sastavni dio programa mjera** radi postizanja ravnopravnosti spolova u svim oblastima uključuje, ali se ne ograničava na:

- a) **analizu stanja spolova u određenoj oblasti;**
- b) implementaciju donesenih državnih politika kroz akcione planove za ravnopravnost spolova;
- c) mjere za otklanjanje uočene neravnopravnosti spolova u određenoj oblasti.

Postojeće odredbe zakona u dovoljnoj mjeri obavezuju sve javne institucije na svim nivoima vlasti da donose posebne mjere u formi zakona, politika, strategija i planova. One se moraju zasnivati na analizi stanja, tj. na rodnoj analizi. Unapređenje ovih odredbi postiglo bi se uvođenjem **obavezne izrade ex-ante ocjene učinka propisa** (*gender impact assessment*), kao u nekim državama Evropske unije.

PRIMJER DOBRE PRAKSE:

RODNA ANALIZA U FORMI EX-ANTE OCJENE UČINKA PROPISA ZAKONSKA JE OBAVEZA U ŠPANIJI

Španski zakon o rodnoj ravnopravnosti iz 2007. godine institucionalizirao je proces urođnjavanja u cijelom javnom sektoru, zahtijevajući od javne uprave da uključi rodnu perspektivu pri usvajanju i primjeni svih zakonskih propisa, kao i u formulaciji i budžetiranju svih politika. Taj proces uključuje pripremu tzv. izvještaja o ex-ante ocjeni učinka (ex-ante gender impact assessment reports) za nacрте zakona i drugih propisa, čime se analizira i procjenjuje učinak iz perspektive uklanjanja neravnopravnosti i doprinosi postizanju jednakih mogućnosti i jednakog tretmana žene i muškaraca, a sve na osnovu indikatora o trenutnom stanju, te planiranom učinku koji propis treba imati. Ovaj proces je naročito važan za sektorske politike koje nisu tradicionalno urođnjene, kao što su saobraćaj i transport ili urbano planiranje.

Izvor: OECD, 2018.

Principi rodne analize koji obavezuju sve javne vlasti da provode rodne analize pri izradi propisa ugrađeni su u ove dokumente (Vlada FBiH, 2014) na nivou države, entiteta i Brčko distrikta:

- Metodologija procjene uticaja prilikom izrade propisa (dio Jedinstvenih pravila za izradu pravnih propisa u institucijama Bosne i Hercegovine);
- Odluka o provođenju procesa procjene uticaja propisa u postupku izrade propisa Vlade Republike Srpske;
- Uredba o postupku procjene uticaja propisa Vlade Federacije BiH;
- Odluka o postupku i metodologiji procjene uticaja prilikom izrade propisa Vlade Brčko distrikta.

3.

ŠTA JE RODNA ANALIZA I ZAŠTO JE VAŽNA?

Rodna analiza (*gender analysis*) je alatka kojom se identifikuju razlike između žena i muškaraca u smislu društvenog položaja, pristupa resursima, ograničenja i mogućnosti, kao i raspodjele moći u nekom datom kontekstu. Jedan od ciljeva rodne analize je da često zanemarene rodne razlike učini vidljivim. Ona stvara preduslove kreatorima i kreatoricama politika da razumiju rodne neravnopravnosti u određenoj situaciji ili sektoru, jer ne opisuje samo trenutno stanje rodni razlika, već istražuje i njihove uzroke i posljedice (EIGE, 2020b).

Rodna analiza nam omogućuje da uvidom u statističke podatke i druge informacije sagledamo činjenično stanje rodne ravnopravnosti i procijenimo neophodne uslove za integraciju rodne perspektive u jednu politiku, zakon, program ili projekat.

Evropska komisija definiše rodnu analizu kao „studiju o razlikama u uslovima, potrebama, udjelima participacije, pristupu resursima i razvoju, kontroli sredstava, moći i donošenju odluka itd. između žena i muškaraca u njima dodijeljenim rodni ulogama“ (European Commission, 2002).

Ukratko, rodna analiza je kritičko sagledavanje i istraživanje o tome na koji način razlike u rodni ulogama, aktivnostima, potrebama, mogućnostima i pravima utiču na žene, muškarce, djevojčice i dječake u određenoj oblasti politike, situaciji ili kontekstu (EIGE, 2020c).

SAZNAJ VIŠE:

EIGE ONLINE PLATFORMA O ALATKAMA I METODAMA ZA URODNJAVANJE

Evropski institut za rodnu ravnopravnost razvio je jednu od najboljih online platformi kada je riječ o izgradnji kapaciteta i prikupljanju informacija vezanih za urodnjavanje i alatke i metode urodnjavanja. Za četrnaest alatki i metoda ova platforma nudi definicije, koncepte, priručnike, primjere pripreme i uputstva za daljnje čitanje.

Saznajte više na linku: <https://eige.europa.eu/gender-mainstreaming/methods-tools>.

OKVIRI ZA RODNU ANALIZU

U literaturi se navode različiti **okviri za provođenje rodne analize** (*gender analysis frameworks*). Oni predstavljaju pomagala koja, korak po korak, pomažu u definisanju pitanja, analizi informacija i razvijanju strategija za ravnopravnu zastupljenost žena i muškaraca i učešća u politikama, projektima i programima. S obzirom na to da su razvijeni za analizu različitih aspekata rodne neravnopravnosti, i njihova primjena je efikasna u odnosu na različite politike, programe ili projekte. Neki od najčešće korištenih okvira navedeni su u tabeli 1.

KADA PROVODITI RODNU ANALIZU

Rodna analiza treba se koristiti **u svim situacijama**, u najširem smislu: od analize stanja u društvu do užeg predmeta analize, kao što je uvođenje i primjena nekog propisa ili postojeće ili planirane mjere (naprimjer opštinskog ili kantonalnog programa za razvoj turizma), ili provedba projekta ili aktivnosti. Kako predstavlja prvi i osnovni korak u prikupljanju i analizi informacija, rodna analiza je neizostavan dio javnih politika, programa, projekata ili pojedinačnih aktivnosti.

SAZNAJ VIŠE:

SIDA GENDER TOOLBOX SA ALATKAMA I METODAMA ZA URODNJAVANJE

Švedska razvojna agencija SIDA razvila je kratka, jasna i sažeta tehnička pomagala, koja nas uvode u urodnjavanje, alatke za urodnjavanje, i uputstva za urodnjavanje u različitim sektorskim politikama.

SIDA Gender Toolbox dostupan je na linku: <https://www.sida.se/English/partners/methods-materials/gender-tool-box/>.

Tabela 1

Okviri za provođenje rodne analize

Okvir	Kratak opis
Harvardski analitički okvir ili Okvir rodni uloga	Ovo je jedan od prvih analitičkih okvira (Harvard Analytical Framework), razvijen za identifikovanje i razumijevanje razlika između žena i muškaraca u njihovoj participaciji na tržištu rada. Koristi se za prikupljanje podataka iz zajednice i domaćinstava. Okvir uključuje analizu: a) aktivnosti, naročito kada govorimo o tzv. produktivnom i reproduktivnom radu, b) pristupa resursima i kontrole nad resursima, uključujući i analizu benefita od resursa, c) uticajnih faktora, tj. onih faktora koji uzrokuju razlike u rodni ulogama.
Moserov konceptualni okvir	Ovaj okvir (Moser Conceptual Framework) zasniva se na konceptima rodni uloga i rodni potreba (vidi definicije u prilogu 2). Pritom se naglašava razlikovanje a) praktičnih rodni potreba, potreba žena i muškaraca nezavisno od rodni odnosa između njih, b) strateških rodni potreba, potreba koje potencijalno mogu transformisati rodnu dominaciju muškaraca. Ovaj kompleksni okvir uključuje: a) analizu rodni uloga (na nivou produkcije, reprodukcije i zajednice), b) procjenu rodni potreba, c) kontrolu resursa i načina donošenja odluka, d) različite ciljeve političkih intervencija, e) uključivanje ženskih organizacija u proces planiranja. Kao i Harvardski, ovaj analitički okvir značajan je kada govorimo o rodnoj podjeli rada kao jednom od centralnih pitanja neravnopravnosti žena.
Levijev konceptualni okvir	Levijev konceptualni okvir, poznat i pod imenom mreža institucionalizacije (web of institutionalization), ide korak dalje od Moserovog modela tako što adresira pitanje urođnjavanja u institucijama za razvojnu pomoć. Levi je razvio mrežu od 13 povezanih elemenata neophodnih za sistemsku institucionalizaciju rodne ravnopravnosti u politikama i planiranju.
Pristup kapacitetima i ranjivosti	Ovaj okvir (capacities and vulnerabilities approach, CVA) razvijen je za sagledavanje potreba koje se odnose na humanitarne krize i nepogode. Njegova ključna pretpostavka jeste da različiti ljudi imaju različite kapacitete i ranjivosti, koje će usloviti način na koji će humanitarne ili druge katastrofe uticati na njih. Okvir se koristi za planiranje politika, programa i projekata u tri dimenzije: fizički/materijalni kapaciteti i ranjivosti, socijalni/organizacijski kapaciteti i ranjivosti, i kapaciteti i ranjivosti vezane za motivaciju i stavove. U doba učestalih prirodnih katastrofa, kao što su poplave i požari, ali i potencijalnih pandemija (kao što je COVID-19), ovaj model dobija na aktuelnosti.
Okvir matriksa rodne analize	Ovaj okvir (gender analysis matrix framework) podrazumijeva participativnu analizu kroz učešće zajednice s ciljem da se identifikuju rodne razlike u četiri oblasti: rad, vrijeme, resursi i sociokulturni faktori. Može se koristiti na nivou društva, zajednice ili domaćinstva, te pomaže zajednici da sama na konstruktivan način identifikuje i propituje pretpostavke u vezi s rodni ulogama.
4 R metoda	4 R metoda upoznaje nas s rodni odnosima koji postoje u organizacijama, s njihovim posljedicama, te nam omogućuje da razvijemo plan za uklanjanje uočenih nedostataka. Sastoji se od četiri elementa: 1) zastupljenost (ispituje se zastupljenost žena i muškaraca na svim nivoima s ciljem sticanja šire slike ko donosi koje odluke), 2) resursi (ispituje se podjela resursa (novac, vrijeme, informacije) između muškaraca i žena), 3) realnost (ispituju se okolnosti za bolje razumijevanje uzroka rodne neravnopravnosti), 4) realizacija (određuju se novi ciljevi i mjere za postizanje rodne ravnopravnosti). Ovaj okvir ne uključuje samo analizu stanja, nego i automatsko definisanje ciljeva za promjenu.

Izvor: Samostalno sastavio autor, na osnovu primjera iz: March et. al, 2005.

KORACI I KRITERIJI ZA RODNU ANALIZU**Provođenje rodne analize sastoji se od tri ključna koraka:**

1. Sakupljanje raspoloživih podataka i informacija, uključujući statistike razvrstane po spolu;
2. Otkrivanje rodni razlika i uzroka rodne neravnopravnosti;
3. Donošenje zaključaka kao osnova za donošenje politika, programa i projekata (EIGE, 2020b).

SAZNAJ VIŠE:**KORACI I KONCEPT RODNE ANALIZE, UKRATKO OBJAŠNjeni**

Juliet Hunt za časopis *Development Bulletin* sačinila je jednu od najjednostavnijih kratkih i jasnih uputa za provođenje rodne analize, za korake koji se poduzimaju i značajne koncepte. Ona predstavlja model koji se sastoji od 11 koraka, uključujući i mjere što se trebaju poduzeti nakon same analize. Tekst je dostupan na linku:

https://www.vasculitisfoundation.org/wp-content/uploads/2012/11/development_studies_network_intro_to_gender_analysis.pdf.

Prvi korak podrazumijeva sakupljanje postojećih statističkih podataka, razvrstanih po spolu/rodu, naročito onih koji se javno prikupljaju i obrađuju kroz zvaničnu državnu statistiku. Podjednako su važne i administrativne evidencije kojima raspolažu institucije u okviru svojih mandata i nadležnosti. Pored toga, neophodno je sagledati i podatke iz postojećih istraživanja u vezi s predmetom rodne analize, ekspertske izvještaje i druge socioekonomske analize. Posebnu pažnju treba obratiti na specijalizovane izvještaje o položaju ciljne grupe koja je predmet analize, kao i na pravni, institucionalni, društveni i ekonomski kontekst. Osim postojećih podataka, pažnju treba posvetiti i onima koji nedostaju, kako bi analiza bila adekvatno provedena, s ciljem da se unaprijedi proces prikupljanja i obrade statistike. I, zaključno, u okviru prvog koraka rodne analize važno je prikupiti dodatne informacije i podatke, uz korištenje odgovarajuće metodologije (ankete, intervjui, upitnici, dopisi institucijama i slično; vidi prilog 5).

RODNA ANALIZA PLUS: INTERSEKCIONALNOST

Feministički aktivizam u drugoj polovini 20. vijeka ukazao je na potrebu da se prepoznaju i adekvatno priznaju razlike među ženama. Afroamerikanke su nam pokazale koliko je pitanje rase važno. Ranije pitanje klase prepoznato je kao važna lična karakteristika. Stoga je u provođenju rodne analize značajno uključivanje i drugih ličnih karakteristika, kao što su dob, etnička pripadnost, vjeroispovijest/religija, invaliditet, seksualna orijentacija, klasa/socijalni status i mjesto stanovanja (ruralno/urbano). Samo uz primjenu tzv. intersekcionalnog pristupa dolazimo do stvarnih uzroka neravnopravnosti.

O intersekcionalnim rodnim analizama saznajte više u odličnom online priručniku američke Make It Work campaign: <http://www.makeitworkcampaign.org/gender-toolkit/>.

Na osnovu prikupljenih podataka i njihove analize, **drugi korak je otkrivanje razlika i uzroka rodnih neravnopravnosti**, kao i identifikacija njihovih posljedica i efekata (Milinović, 2019). Bez ovog koraka javne politike, programi ili projekti mogu pojačati rodnu neravnopravnost ili čak imati direktan ili indirektan diskriminatorni efekat.

Kod otkrivanja rodnih neravnopravnosti treba obratiti pažnju na sljedeće dimenzije (EIGE, 2020b):

- **Učešće:** Da li žene i muškarci podjednako učestvuju kao ciljna grupa u obukama, korištenju podrške i servisa, i tome slično? Kako rodna podjela rada i obrasci odlučivanja utiču na politike, programe ili projekte?
- **Sredstva:** Da li muškarci i žene imaju jednak pristup resursima, kako bi mogle imati i jednaku korist od javne politike, programa ili projekta? Ko ima pristup i kontrolu nad resursima? Ko ima korist od politike, programa ili projekta?
- **Norme i vrijednosti:** Na koje načine rodni stereotipi, te opšteprihvaćene društvene norme i vrijednosti pogađaju muškarce i žene pri provođenju date javne politike, programa ili projekta? Da li će stereotipi i vrijednosti onemogućiti ili otežati muškarcima ili ženama da u potpunosti imaju beneficije od postojeće ili predložene politike, programa ili projekta? Koje su barijere i ograničenja za žene i muškarce koji učestvuju i imaju koristi od politike, programa ili projekta?
- **Prava:** Da li muškarci i žene imaju jednaka prava na korištenje politike, programa ili projekta? Da li će data politika, program ili projekat uticati na prava žena ili muškaraca direktno ili indirektno?

Kada prikupimo podatke i analiziramo stanje, uključujući uzroke i posljedice neravnopravnosti, postavljamo pitanje kakvu promjenu želimo da proizvedemo. Ovo je **treći korak rodne analize, koji podrazumijeva uključivanje mjera** za rješavanje uočenih rodnih neravnopravnosti i problema u javne politike, propise, programe, projekte i aktivnosti.

U tom smislu, treba razmotriti sljedeće parametre (EIGE, 2020b):

- Koji cilj, direktan i indirektan, želimo postići određenom intervencijom?
- Koje su postojeće javne politike, propisi i institucionalni okvir u oblasti koju analiziramo?
- Ko sada ima korist od postojećih mjera i javnih politika, programa ili projekata, koji su njihovi učinci, i zašto je tako?
- Gdje postoje mogućnosti za promjenu i koje su to „ulazne tačke“? Koje nove mjere možemo predložiti kako bi se ispravile postojeće neravnopravnosti?
- Koji ciljnu grupu želimo obuhvatiti tim mjerama?
- Koji su njihovi mogući efekti i na koji način ćemo ih pratiti?
- Kako izbjeći otpor novim mjerama koje će očekivano dovesti u pitanje postojeću raspodjelu moći, rada, odgovornosti i resursa među ženama i muškarcima?
- Kako privući i mobilisati žene i muškarce da se ohrabre, da podrže, koriste i učestvuju u novim mjerama, odnosno željenoj promjeni?
- Ko ima uticaja na ostvarenje naših ciljeva? Koji su to ključni institucionalni i vaninstitucionalni akteri koji tu promjenu mogu podržati?
- Kako ćemo nove mjere učiniti vidljivim i provesti u djelo?

Može se zaključiti da je naš zadatak da analiziramo, razumijemo i stalno preispitujemo društvene odnose, složenost društvene interakcije, dinamiku rada, uticaj različite raspodjele moći i društvenih resursa na različite društvene grupe po osnovu spola i roda. **Posljednji korak rodne analize je izvještaj – sa detaljnim nalazima, zaključcima i preporukama za unapređenje položaja žena i otklanjanje rodnih neravnopravnosti.**

PRIMJERI PRIMJENE

Rodna analiza kao alatka se nažalost jako sporo primjenjuje u nacionalnom kontekstu. Ipak, pronašli smo nekoliko dobrih i slikovitih primjera primjene u praksi, koje predstavljamo u tabeli broj 2.

Tabela 2
Primjeri primjene rodne analize u praksi

Primjer	Kratak opis
Rodna analiza na nacionalnom nivou: 2016, USAID Rodna analiza za BiH	<p>Misija USAID-a u BiH 2016. godine angažovala je projektni konzorcij MEASURE-BiH da provede Rodnu analizu za BiH, koja će služiti kao jedan od izvora informacija u pripremi naredne Strategije razvoja i saradnje USAID-a sa BiH. MEASURE-BiH je koristio sljedeću metodologiju pri provođenju rodne analize: sveobuhvatni pregled literature, analizu administrativnih i drugih podataka, 34 intervjua i sastanka, te prisustvo na tri događaja u vezi s rodnom ravnopravnošću. Ova rodna analiza ispitala je sljedeća ključna istraživačka pitanja:</p> <ul style="list-style-type: none"> – U kojoj mjeri zakoni, politike, propisi i institucionalne prakse u sektorima od interesa za USAID sadrže eksplicitne ili implicitne rodne pristrasnosti ili aktivno promoviraju rodnu ravnopravnost? – Koje društvene norme i uvjerenja utiču na ponašanje muškaraca i žena, njihovu raspodjelu vremena te rodne uloge i odgovornosti? – U kojoj se mjeri dostupnost i kontrola ključnih resursa i usluga razlikuju za muškarce i žene? – Da li postoje razlike između muškaraca i žena (ili ne postoje) u njihovom uticaju na odluke? <p>Izveštaj je obiman i obuhvata šest tematskih cjelina: (1) rodno zasnovane norme; (2) vladavina prava, dobro upravljanje, te politički i građanski život; (3) inkluzivni ekonomski razvoj; (4) pomirenje, socijalno uključivanje i kohezija; (5) ljudska sigurnost; (6) specifična rodna pitanja. Pored pružanja pomoći Misiji USAID-a u BiH u razvoju nove strategije, ova analiza je korisna za širu publiku kao pregled specifičnih pitanja rodne ravnopravnosti u BiH.</p> <p>Cijela analiza je dostupna na: http://www.measurebih.com/rodna-analiza-za-bih.</p>
Rodna analiza na nacionalnom nivou: 2018, SIDA Rodna analiza za Kosovo	<p>Evropska komisija je kroz svoj akcioni plan „Gender Equality and Women’s empowerment: transforming the lives of girls and women through EU external relations 2016–2020“ (tzv. EU Gender Action Plan II, GAP II) pozvala sve EU misije/delegacije da provedu rodne analize s ciljem da služe kao osnova za definisanje programa u različitim sektorima. Kancelarija Evropske unije na Kosovu angažovala je Žensku mrežu Kosova da izradi rodnu analizu i predloži adekvatne razvojne ciljeve, indikatore i osnovne informacije. Metode istraživanja uključivale su kancelarijsko istraživanje (desk review), analizu politika, analizu statističkih podataka i intervjue s ključnim akterima i akterkama u svakom sektoru.</p> <p>Ova rodna analiza pokriva sljedeće oblasti: vladavina prava i ljudska prava, dobra uprava i demokratija, ljudski resursi, obrazovanje i zapošljavanje, kompetitivnost i inovacije, poljoprivredu, energetski sektor, zaštita okoliša, transport i zdravstvo.</p> <p>Rodna analiza treba da posluži i kao osnova za razvoj novog Programa za rodnu ravnopravnost Vlade Kosova. Cijela analiza je dostupna na: https://womensnetwork.org/wp-content/uploads/2018/10/womens-network.pdf.</p>
Rodna analiza na nivou jednog sektora: Žene na selu u Republici Srpskoj	<p>Prva analiza položaja žena na selu u Republici Srpskoj, koju je proveo Gender centar RS-a u saradnji sa Ministarstvom poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede RS-a, uključujući nalaze rodbudžetske analize programa podsticaja Ministarstva, izrađena je tokom 2009. godine. Zasnivala se na četiri ključna segmenta:</p> <ul style="list-style-type: none"> – pregled normativno-pravnog okvira za unapređenje položaja žena na selu, – analiza podrške udruženjima žena sa aspekta mandata Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede Republike Srpske, sa prijedlogom mjera, – pregled ključnih problema i pitanja položaja žena na selu, na osnovu dotadašnjih ekspertskih studija i rezultata analiza politika i budžetskih raspodjela u odnosu na žene na selu, te rezultata ankete o položaju žena na selu, koje su dostavili lokalni organi vlasti i ženske nevladine organizacije, – zaključci i preporuke za poboljšanje položaja žena na selu i ravnopravnosti polova u ruralnim sredinama Republike Srpske. <p>Iz ove opsežne analize i njenih nalaza proistekli su zaključci i preporuke kojima su definisane mjere za poboljšanje uslova i položaja žena na selu, kao i za dugoročno unapređenje ravnopravnosti spolova i položaja žena na selu i unapređenje razvoja sela u cjelini. Gender centar je, u saradnji sa Ministarstvom, pripremio Akcioni plan za unapređenje položaja žena na selu, koji je predstavljao privremenu posebnu mjeru u okviru operacionalizacije Strateškog plana ruralnog razvoja Republike Srpske 2009–2015. godine. Akcioni plan usvojen je u decembru 2010. godine i definisao je 29 programa/mjera. Kao što se može vidjeti, ova rodna analiza fokusirala se samo na žene, a nije ulazila u dubinu kada govorimo o položaju muškaraca i njihovim potrebama, što može biti legitiman pristup.</p> <p>Izvor: Milinović/Krunić, 2011.</p>
Rodna analiza kao osnova urođnjavanja budžeta: Pokrajinska vlada Vojvodine	<p>Republika Srbija izmijenila je 2015. godine Zakon o budžetskom sistemu, uvodeći obavezu za institucije da u svoje programsko budžetiranje postepeno uvode rodno odgovorno budžetiranje. Na osnovu tih izmjena, Pokrajinski sekretarijat za finansije u Vladi Vojvodine donio je 2017. godine odluku o postepenom uvođenju rodno odgovornog budžetiranja u budžete određenih pokrajinskih sekretarijata. Samom činu prethodila je izrada rodni analiza za te sekretarijate, uključujući Pokrajinski sekretarijat za poljoprivredu, vodoprivredu i šumarstvo, Pokrajinski sekretarijat za kulturu, javno informisanje i odnose sa vjerskim zajednicama, Pokrajinski sekretarijat za zdravstvo i Pokrajinski sekretarijat za regionalni razvoj, međuregionalnu saradnju i lokalnu samoupravu. Ove rodne analize poslužile su kao osnova za definisanje programa u okviru kojih su se definisali rodno-odgovorni ciljevi i budžeti.</p> <p>Izvor: UN Women, 2018.</p>

4.

ŠTA NAKON RODNE ANALIZE?

Proces planiranja, bilo da je u pitanju javna politika, program, projekat ili pojedinačna aktivnost, zahtijeva ne samo informacije, nego i njihovu analizu kao tačku od koje se polazi.

Stoga je rodna analiza osnova za rodno planiranje (*gender planning*). Rodna analiza može se obavljati i radi ocjene učinka (*gender impact assessment*) za vrijeme provedbe javne politike/zakona (*post-ante*), ali i u kontekstu pripreme javnih politika/zakona (*ex-post*). U tom kontekstu možemo govoriti i o alatima rodno senzitivnog nadziranja i procjene (*gender monitoring, gender evaluation*). Ključno je da rodna analiza ne bude proces sam za sebe, nego samo početak procesa koji će rezultirati boljim razumijevanjem i provođenjem identifikovanih problema. U tu svrhu, možemo koristiti i druge alate za urodnjavanje, kao što su akciono planiranje za rodnu ravnopravnost (*gender action planning*).

5.

PRILOZI

PRILOG 1: PRINCIPI ZA PLANIRANJE I RAZRADU RODNE ANALIZE

Odgovornost rukovodećeg osoblja jeste da se provodi rodna analiza i da se za nju koriste obučene/i ekspertice/i za rodnu ravnopravnost. U okviru pripreme za rodnu analizu i pri definisanju okvira za nju, sljedeći principi mogu biti korisni:

- **Budite specifični koliko je moguće:** Pokriti razna pitanja može predstavljati izazov, a nekad se može ispostaviti i kao nemoguće, imajući na umu finansijska i vremenska ograničenja. Zato odgovori trebaju biti što konkretniji, kako bi rodna analiza bila od koristi. Da bi se to postiglo, važno je definisati što specifičniji okvir s pitanjima. Ne koristite nerazumljive konstrukcije, kao što su: „ispitati rodnu perspektivu“ ili „uključiti rodnu perspektivu“, nego budite konkretniji;
- **Istražite šta je ranije već ispitano:** U mnogim zemljama i sektorima postoji veliki broj analiza koje su provele/i nezavisne/i istraživačice/i, donatorke/i, međunarodne organizacije i partnerice/i i, naravno, ženska udruženja i uopšte organizacije civilnog društva. Od velike pomoći mogu biti i dvogodišnjaci „Žene i muškarci u BiH“, koje publikuju agencije i zavodi za statistiku u BiH. Sve ove analize moraju biti uzete u obzir pri izradi rodne analize;
- **Istraživanje zasnovati na relevantnosti i korisnosti:** Rodna analiza i njen izvještaj trebaju se koristiti i citirati, jer samo tada je istraživanje ispunilo svoj cilj. Stoga plan i okvir istraživanja (*Terms of References*) moraju jasno naglasiti svrhu analize i na koji način će se dobiveni rezultati koristiti;
- **Pažljivo birajte istraživačka pitanja i metode u svrhu prikupljanja podataka:** Način na koji se pitanja postavljaju ima veliki uticaj na same odgovore. Važno je što detaljnije naglasiti da li se radi o ženama, muškarcima, djevojčicama, dječacima, i istaknuti pripadnost nekoj manjinskoj ili marginalizovanoj grupi. Istražna metoda takođe utiče na zaključke istraživanja. Podaci zasnovani na pregledu postojećih izvora (*desk research*) i podaci iz intervjua ili fokus grupa nisu isti;
- **Koristite rodno/spolno razvrstanu statistiku:** Rodna

analiza nije moguća bez statistike koja je razvrstana po spolu, a optimalno i po drugim karakteristikama, kao što su dob, prebivalište ili etnička pripadnost;

- **Koristite kvantitativne i kvalitativne metode:** Rodno/spolno razvrstana statistika centralna je tačka svake rodne analize, ali ona nije sama sebi dovoljna. Rodna neravnopravnost ogleda se i u pravnim propisima, normama, stavovima i rodnim ulogama. Zbog toga rodna analiza treba uključivati kombinaciju statističke i kvalitativne analize. Isto tako, uvijek je zanimljivo da se kombinuju informacije sa makro i mikronivoa;
- **Prije početka, tražite detaljnu razradu plana i okvira istraživanja:** Rodna analiza dosta zavisi od toga ko je provodi i pod kojim istraživačkim pretpostavkama (*assumptions*). Od centralnog značaja je da istraživačica/istraživač ili istraživački tim imaju ekspertizu u oblasti rodne ravnopravnosti. Ekspertkinje/eksperti iz ove oblasti možda će koristiti drugačije istraživačke metode i pristupe. Stoga je na početku neophodno da se pripremi detaljno razrađen plan i okvir istraživanja (*inception report*);
- **Uključite perspektive i gledišta žena i muškaraca, dječaka i djevojčica, i odnose među njima:** Ključ rodne analize su raznolika iskustva žena i muškaraca. Česta greška jeste da se sagledavaju samo perspektive žena i djevojčica. Samo ukoliko prikažemo sve razlike koje postoje među dječacima i djevojčicama, rodna analiza postaje istinski informativna alatka. Veoma je važno uzeti u obzir potencijalnu višestruku diskriminaciju i lične karakteristike, kao što su dob, invaliditet, etnička pripadnost, religija/vjeroispovijest, klasa/socijalni status ili seksualna orijentacija;
- **Koristite rodno senzitivni jezik:** Važno je da koristimo termine „žene“, „muškarci“, „djevojčice“ i „dječaci“ što je češće moguće, jer cilj rodne analize je da ukazujemo na razlike, a ne da uopštavamo. I, naravno, bosanski, hrvatski i srpski jezik po prirodi su rodno senzitivni jezici, što je razlog više da budemo pažljivi pri upotrebi termina.

Izvor: Samostalno sastavio autor, na osnovu primjera iz: SIDA, 2015b.

PRIOLOG 2: KLJUČNE TEORIJSKE PRETPOSTAVKE ZA RODNU ANALIZU

Spol: Podjela ljudi na osnovu reproduktivnih organa, funkcija i genitalija. Društveno prihvaćeni su samo muški i ženski spol, ali postoje i interspolne osobe, čije se spolne karakteristike ne mogu pripisati jednom od ova dva spola. Spolne karakteristike mogu biti primarne i sekundarne. Primarne su one s kojima se rađamo – spolni hormoni, spolne žlijezde, te vanjske i unutrašnje genitalije. Sekundarne spolne karakteristike podrazumijevaju one koje su vidljive na tijelu – razvoj grudi, rast dlaka na licu i tijelu, promjena glasa i slično.

Rod: Društveni konstrukt spola koji po definiciji određuje samo društvene uloge muškaraca i žena, to jest osoba muškog ili ženskog spola. Takođe, rod je i individualni konstrukt sopstvenog identiteta/izražavanja koji potvrđuje, negira i/ili prevazilazi društveno zadate i formirane spolne i rodne uloge muškaraca i žena.

Rodna i spolna ravnopravnost znači da se muškarci i žene prepoznaju i tretiraju kao jednake, da imaju ista prava, pristup sredstvima, ravnopravnu raspodjelu odgovornosti i mogućnosti za ispunjenje svojih potencijala.

Rodni identitet – Rodni identitet povezuje se s individualnim iskustvom u shvatanju sopstvenog spola, što može, ali ne mora odgovarati spolu dodijeljenom pri rođenju, a uključuje lični doživljaj sebe i rodno izražavanje, tj. vizuelnu i spoljnu prezentaciju svake osobe, koja se ogleda u odijevanju, odjevnim ili tjelesnim oznakama, frizuri, ponašanju i govoru tijela.

Diskriminacija: Svako razlikovanje, isključivanje, ograničavanje i svaki oblik stavljanja u nepovoljan položaj osobe ili grupe. Različite su osnove, odnosno karakteristike po kojima se osoba ili grupa dovodi u nepovoljan položaj, a mogu biti spol, rod, spolna orijentacija, rodni identitet, dob, itd.

Posredna diskriminacija podrazumijeva svaku situaciju u kojoj naizgled neutralna odredba, kriterij ili praksa ima ili bi imala efekat dovođenja neke osobe ili grupe osoba u nepovoljan položaj u odnosu na druge osobe.

Neposredna diskriminacija je svako različito postupanje ili propuštanje postupanja kada je neka osoba ili grupa bila ili bi mogla da bude dovedena u nepovoljni položaj u odnosu na neke druge osobe ili grupe u sličnim situacijama.

Institucionalizirana diskriminacija žena je društveni sklop koji se ogleda u institucijama moći (jezik, mediji, obrazovanje, ekonomija, religija) koje favoriziraju jednu grupu (ili jedan sistem odlika) naspram drugih. Savremena teorija u načelu se slaže da je to grupa bijelih (rasa) heteroseksualnih (orijentacija) muškaraca (spol) srednjih godina (starosna dob), pripadnika više srednje klase (klasa). Sve osobe, a posebno žene, koje na neki način odstupaju od

date grupe tretiraju se kao manjina (čak i kada su brojčano većina). Moć te grupe održava se putem ustanova.

Višestruka diskriminacija je vrsta diskriminacije koja se dešava na temelju nekoliko osnova odvojeno (naprimjer ista žena može doživjeti diskriminaciju na osnovu svoje dobi, seksualne orijentacije, rodnog identiteta, boje kože i invaliditeta). Odnosi se na situaciju u kojoj postoji više osnova diskriminacije u isto vrijeme, te ih je teško razdvojiti i posmatrati odvojeno.

Uznemiravanje se dešava u svakoj situaciji u kojoj ponašanje povezano s ličnom karakteristikom osobe ima za cilj efekat povrede dostojanstva žene i stvaranje zastrašujućeg, neprijateljskog, degradirajućeg, ponižavajućeg ili uvredljivog ambijenta.

Rodne uloge i odgovornosti: Rod definiše uloge i odgovornosti koje žene i muškarci, djevojčice i dječaci imaju u datom kontekstu i kulturi: uloge u kući/domaćinstvu, u školi, na radnom mjestu, u zajednici, u političkoj organizaciji, u vlasti itd. Takve uloge i odgovornosti variraju u odnosu na rod. U mnogim kontekstima od žena se očekuje da se primarno staraju za porodicu i djecu, a muškarci su pretežno u javnoj sferi i na tržištu rada. Međutim, u nekim kulturama muškarci preuzimaju sve više odgovornosti u privatnoj sferi, a žene to isto rade u javnoj sferi. Rodna analiza mora naglasiti razlike u ulogama i odgovornostima kako bi se razumjela interakcija muškaraca i žena, dječaka i djevojčica, šta oni rade, šta mogu učiniti i šta se od njih očekuje.

Produktivan i reproduktivan rad: Žene i muškarci imaju nekoliko uloga u vezi s njihovim radom. Produktivan rad odnosi se na bilo koji posao koji stvara prihod, najčešće izvan sfere domaćinstva, odnosno na tržištu rada. U sferi domaćinstva, produktivni rad najčešće se javlja kao rad u poljoprivrednim gazdinstvima, gdje su muškarci češće nosioci kontrole nad proizvodnim i finansijskim resursima, a žene češće pomažuće članice domaćinstva, čiji rad se generalno manje vrednuje, a često i ne uzima u obzir. Reproductivni rad odnosi se na rad u domaćinstvu, podizanje djece, kuhanje, čišćenje i druge domaće poslove. Kod nas je to predominantno odgovornost žena, ali i muškarci često obavljaju reproduktivni rad, naprimjer vodeći računa o kućnim popravkama ili pranju automobila. Reproductivni rad generalno ne generiše nikakav prihod, ali utiče na porodičnu i društvenu ekonomiju. Rad u zajednici odnosi se na rad i vrijeme posvećeno političkoj, vjerskoj ili socijalnoj djelatnosti u organizacijama ili drugoj djelatnosti u kojoj žene i muškarci učestvuju. Obično je angažovanje muškaraca u radu u zajednici više vrednovano od angažovanja žena.

Pristup i kontrola nad resursima: Resursi su sredstva i robe, uključujući: ekonomske (prihodi domaćinstva, imovina), proizvodne (zemljište, oprema, alati, rad, kredit itd.), političke (sposobnost liderstva, informacija i organizacija), vrijeme. Pristup resursima podrazumijeva da žene i muškarci koriste i imaju beneficije od resursa (materijalnih,

finansijskih, ljudskih, društvenih, političkih itd.). Kontrola nad resursima podrazumijeva da i muškarci i žene mogu dobiti pristup resursima i donositi odluke o korištenju tih resursa. Naprimjer, kontrola nad zemljom znači da žene mogu pristupiti zemljištu (koristiti ga), imati zemljište (mogu biti nositeljice pravnog vlasništva) i donositi odluke o tome da li će se prodavati ili iznajmiti zemljište. Koristi se odnose na ekonomske, društvene, političke i psihološke, i one proizilaze iz upotrebe resursa, uključujući zadovoljavanje i praktičnih potreba (hrana, stanovanje) i strateških interesa (obrazovanje i obuka, politička moć).

Praktične i strateške rodne potrebe: Praktične rodne potrebe odnose se na potrebe koje žene i muškarci imaju u pogledu olakšavanja svakodnevnog života, kao što su pristup vodi, bolji prevoz, ustanove za brigu o djeci, itd. Rješavanje ovih pitanja neće direktno promijeniti odnose moći, ali može ukloniti važne prepreke za ekonomsko osnaživanje žena. Strateške rodne potrebe odnose se na potrebe za promjenama u društvu u smislu rodnih uloga i odnosa, kao što je potreba za zakonom kojim se osuđuje rodno zasnovano nasilje, osigurava jednak pristup kreditima, ravnopravnost u pogledu nasljeđivanja i drugo. Rješavanje ovih problema trebalo bi da utiče na odnose moći. Ipak, ponekad se praktične i strateške potrebe poklapaju, npr. praktična potreba za ustanovom za brigu o djeci poklapa se sa strateškom potrebom da se žena zaposli van kuće.

Intersekcionalnost: Rod je društvena varijabla koja se prepliće sa drugim društvenim varijablama, kao što su starost, etnička pripadnost, klasa, religija, invaliditet, seksualna orijentacija i dr. Naprimjer, žena nikad nije samo žena, već uvijek ima određenu etničku pripadnost, dob ili seksualnu orijentaciju. Ovaj pristup ispituje interakciju različitih društveno i kulturno izgrađenih kategorija na različitim nivoima, radi stvaranja različitih oblika odnosa moći i neravnopravnosti. Različiti oblici ugnjetavanja, koji se mogu zasnivati na etničkoj pripadnosti, polu, klasi, invaliditetu ili seksualnoj orijentaciji, ne djeluju nezavisno, već međusobno djeluju i međusobno se oblikuju. Zato je neophodno imati u vidu specifičnosti po kojima se razlikuju grupe žena ili muškaraca.

Izvor: Samostalno sastavio autor, na osnovu primjera iz: SIDA, 2015b i March, 2015.

PRILOG 3: PITANJA ZA RODNU ANALIZU

Rukovodstvo, projektni timovi, istraživačice i istraživači mogu postaviti neka od ovih pitanja pri pregledanju politika, programa ili projekata, utičući na taj način na njihov daljnji razvoj, definisanje, provedbu i evaluaciju.

- Ko je direktna, a ko indirektna ciljna grupa predložene politike, programa ili projekta? Muškarci, žene; koje podgrupe među muškarcima i ženama? Ko će imati koristi, a ko će biti na gubitku? Koje podgrupe muškaraca i žena?
- Jesu li konsultovani muškarci i žene oko definisanja problema i odgovarajućih mjera? Na koji način su oni/one bili/e uključeni/e u razvoj mjera?
- Da li predložene mjere propituju postojeću podjelu posla, odgovornosti i resursa između muškaraca i žena?
- Koje potrebe se adresiraju putem predloženih mjera: praktične ili strateške, ili obje?
- Na koji način su predložene mjere povezane sa mjerama iz nacionalnih ili međunarodnih politika?
- Gdje se promjene mogu zaista realizovati? Na koji način se one mogu na najbolji način iskoristiti?
- Koje specifične/afirmativne mjere se mogu predložiti s ciljem osnaživanja učešća podzastupljenih grupa među muškarcima i ženama, imajući na umu njihove porodične obaveze, ograničen pristup resursima i informacijama?
- Koji je dugoročni efekat u kontekstu adresiranja rodne neravnopravnosti?
- Na koji način se može dalje jačati vladina posvećenost unapređenju rodne ravnopravnosti?

Izvor: Samostalno sastavio autor, na osnovu primjera iz: March, 2015. i EIGE, 2020b

PRILOG 4: PREPORUKE ZA UPOZNAVANJE TERMINOLOGIJE RODNE RAVNOPRAVNOSTI

Gender Equality Glossary, Online rječnik Evropskog instituta za rodnu ravnopravnost

Definicije termina na svim jezicima Evropske unije, uključujući hrvatski, a od kraja 2020. i srpski i bosanski jezik
Dostupan na: <https://eige.europa.eu/thesaurus>

Rečnik rodne ravnopravnosti, (drugo izmijenjeno i dopunjeno izdanje), Vesna Jarić i Nadežda Radović (2011)

Beograd: Uprava za rodnu ravnopravnost Ministarstva rada i socijalne politike Republike Srbije
Dostupan na: http://www.zenskestudije.org.rs/knjige/recnik_rodne_ravnopravnosti_2011.pdf

Pojmovnik rodne terminologije prema standardima Europske unije, Rada Borić (prir. 2007)

Zagreb: Ured za ravnopravnost spolova Vlade Republike Hrvatske
Dostupan na: https://ravnopravnost.gov.hr/UserDocImages/arhiva/preuzimanje/biblioteka-ona/Publikacija_Pojmovnik%20rodne%20terminologije%20prema%20standardima%20Europske%20unije.pdf

Pojmovnik LGBT kulture, Jasmina Čaušević i Saša Gavrić (prir. 2012)

Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar i Fondacija Heinrich Böll
Dostupan na: <http://soc.ba/site/wp-content/uploads/2012/12/Pojmovnik-Finalna-verzija-manja-verzija.pdf>

BIBLIOGRAFIJA

Antonijević, Zorana (2018). *Urođnjavanje javnih politika u Srbiji 2000-2014: Politike podrške porodici u kontekstu evropskih integracija*. Doktorska disertacija. Univerzitet u Novom Sadu, Centar za rodne studije, Novi Sad. Preuzeto 5. 1. 2019. <http://nardus.mpn.gov.rs/bitstream/handle/123456789/9895/Disertacija17586.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Antonijević, Zorana (2019). „Gender Mainstreaming: Urođnjavanje”. U: Gavrić, Saša i Ždralović, Amila: *Rodna ravnopravnost. Teorija, politika, pravo*. Sarajevo: Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu/Sarajevski otvoreni centar. Preuzeto 19. 4. 2020: <https://soc.ba/site/wp-content/uploads/2019/08/Rodna-ravnopravnost-verzija-za-web.pdf>

Council of Europe (2004). *Gender mainstreaming. Conceptual Framework, Methodology and Presentation of Good Practices*. Strasbourg: Directorate General of Human Rights, Council of Europe. Preuzeto 19. 4. 2020: <https://www.coe.int/en/web/genderequality/publications>

ELGE (2020a). *What is gender mainstreaming*, Preuzeto 19. 4. 2020: <https://eige.europa.eu/gender-mainstreaming/what-is-gender-mainstreaming>

ELGE (2020b). *Gender analysis*, Preuzeto 20. 4. 2020: <https://eige.europa.eu/gender-mainstreaming/methods-tools/gender-analysis>

ELGE (2020c). *Gender Analysis*. Preuzeto 20. 4. 2020: <https://eige.europa.eu/thesaurus/terms/1143>

European Commission (2002). *Report on the communication from the Commission to the Council and the European Parliament on the programme of action for the mainstreaming of gender equality in Community development cooperation*. (COM(2001) 295 – C5-0464/2001 – 2001/2193 (COS)). Preuzeto 20. 4. 2020: <https://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+REPORT+A5-2002-0066+0+DOC+XML+V0//EN>

Gavrić, Saša i Zagorac, Maida (2015, pr.). *1995–2015: Žene i politički život u postdejtonskoj Bosni i Hercegovini*. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar/ Agencija za ravnopravnost spolova BiH. Preuzeto 19. 4. 2020: <https://soc.ba/1995-2015-zene-u-politici-u-postdejtonskoj-bosni-i-hercegovini/>

International Training Centre of the International Labour Organisation (ILO, 2009). *Introduction to Gender Analysis and Gender Sensitive Indicators*. Turin: ILO. Preuzeto 20. 4. 2020: <http://www.focusintl.com/GD124d-%20Gender%20Campus%20Module%200bis%20-%20Introduction%20to%20Gender%20sensitive%20Indicators.pdf>

March, Candida et al. (2005). *A Guide to Gender Analysis Frameworks*. London: Oxfam. Preuzeto 20. 4. 2020: <https://www.ndi.org/sites/default/files/Guide%20to%20Gender%20Analysis%20Frameworks.pdf>

Milinović, Jelena (2019). „Rodna analiza”. U: Gavrić, Saša i Ždralović, Amila: *Rodna Ravnopravnost. Teorija, politika, pravo*. Sarajevo: Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu/Sarajevski otvoreni centar. Preuzeto 19. 4. 2020: <https://soc.ba/site/wp-content/uploads/2019/08/Rodna-ravnopravnost-verzija-za-web.pdf>

Milinović, Jelena i Krunic, Spomenka (2011). *Položaj žena na selu u Republici Srpskoj*. Banja Luka: Gender centar – Centar za jednakost i ravnopravnost polova Republike Srpske

OECD (2018). *Toolkit for Mainstreaming and Implementing Gender Equality*. Paris: Organisation for Economic Cooperation and Development. Preuzeto 20. 4. 2020: <https://www.oecd.org/gender/governance/toolkit/>

SIDA (2015a). *Gender Mainstreaming Tool*. Gender Tool Box. Stockholm: Swedish International Development Cooperation Agency. Preuzeto 19. 4. 2020: <https://www.sida.se/English/partners/methods-materials/gender-tool-box/>

SIDA (2015b). *Gender Analysis – Principles and Elements*. Gender Tool Box. Stockholm: Swedish International Development Cooperation Agency. Preuzeto 20. 4. 2020: <https://www.sida.se/contentassets/a3f08692e731475db106fdf84f2fb9bd/gender-tool-analysis.pdf>

UN Women (2018). *Gender responsive budgeting in Serbia 2018*. Belgrade: UN Women in Serbia. Preuzeto 1. 5. 2020: <https://eca.unwomen.org/en/digital-library/publications/2018/08/publication-gender-responsive-budgeting-in-serbia-2018>

Vlada Federacije BiH (2014). *Priručnik o procjeni uticaja propisa*. Sarajevo: Vlada Federacije BiH. Preuzeto 20. 4. 2020: http://ria.ba/wp-content/uploads/2017/06/RIA_prirucnik-%20FBiH.pdf

O AUTORU

Saša Gavrić, MA

nezavisni stručnjak za rodnu ravnopravnost
[linkedin.com/in/saša-gavrić-343421169](https://www.linkedin.com/in/saša-gavrić-343421169)

SARADNICA U IZRADI

dr. Zorana Antonijević

nezavisna stručnjakinja za rodnu ravnopravnost

UREDNIKA EDICIJE GENDER TOOLBOX U BIH

Merima Ejubović

naučna saradnica Fondacije Friedrich Ebert

IMPRESSUM

Friedrich-Ebert-Stiftung (FES) | Ured u Bosni i Hercegovini
Kupreška 20, 71 000 Sarajevo, Bosna i Hercegovina

Odgovorni: dr. Peter Hurrelbrink, direktor

Tel.: +387 33 722 010

Fax: +387 33 613 505

E-mail: fes@fes.ba

www.fes.ba

DTP: Filip Andronik

Štampa: Amos Graf, Sarajevo

Tiraž: 150 primjeraka

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka
Bosne i Hercegovine, Sarajevo

305

GAVRIĆ, Saša

Rodna analiza : alatke i metode za urodnjavanje politika, programa
i projekata / Saša
Gavrić. - Sarajevo : Friedrich-Ebert-Stiftung, FES, 2020. - 16 str. : graf.
prikazi ; 30 cm. -
(Demokratija i ljudska prava) (Urodnjavanje = Gender mainstreaming)

Bibliografija: str. 16.

ISBN 978-9958-884-95-5

COBISS.BH-ID 38852870

Publikaciju možete naručiti na e-mail: fes@fes.ba.

Stavovi, mišljenja i zaključci u ovoj publikaciji ne moraju nužno odražavati
stavove Friedrich-Ebert-Stiftung. Friedrich-Ebert-Stiftung ne garantuje za
tačnost podataka koji su izneseni u publikaciji.

Sva prava zadržana od Friedrich-Ebert-Stiftung.

RODNA ANALIZA

Alatke i metode za urođnjavanje politika, programa i projekata

Gender mainstreaming ili urođnjavanje su sve one mjere, koraci i procesi koje primjenjujemo kada planiramo da jedan zakon, podzakonski akt, program, projekat, aktivnost ili budžet ima podjednako dobar uticaj i učinak na žene i muškarce, djevojčice i dječake, i sve različite društvene grupe među njima.

Svako urođnjavanje aktivnosti, projekata, programa, politika, zakona ili bilo kojeg drugog procesa ili dokumenta započinje rođnom analizom.

Rodna analiza je kritička analiza ili istraživanje o tome kako razlike u rođnim ulogama, aktivnostima, potrebama, mogućnostima i pravima utiču na žene, muškarce, djevojčice i dječake u određenoj oblasti politike, situaciji ili kontekstu.

Više informacija o ovoj temi pronađite na:

www.fes.ba